

K O M U N I K A T
Z B A D A Ń

Warszawa, sierpień 2010

www.cbos.pl ● sekretariat@cbos.pl

BS/109/2010

ZWIĄZKI ZAWODOWE

I NARUSZENIA PRAW

PRACOWNICZYCH

Znak jakości przyznany CBOS przez Organizację Firm Badania Opinii i Rynku
4 lutego 2010 roku

Fundacja Centrum Badania Opinii Społecznej
ul. Żurawia 4a, 00-503 Warszawa
e-mail: sekretariat@cbos.pl; info@cbos.pl
<http://www.cbos.pl>
(48 22) 629 35 69

W naszych badaniach cyklicznie poruszamy problemy środowiska pracy. Dzięki temu możemy śledzić zmiany, jakie dokonują się w zakładach pracy w Polsce. Ponadto już od dwudziestu lat regularnie pytamy naszych respondentów o członkostwo w związkach zawodowych, a także ocenę ich działania, tym samym na bieżąco kontrolując wskaźnik przynależności do związków. W lipcu¹ badaliśmy m.in. działalność organizacji związkowych w Polsce oraz naruszanie niektórych praw pracowniczych. Pytaliśmy również o przynależność do związków zawodowych, a także ich obecność w zakładach pracy respondentów.

CZŁONKOSTWO W ZWIĄZKACH ZAWODOWYCH

Polska zalicza się do krajów słabo uzwiązkowionych. Do związków zawodowych należy 7% ogółu dorosłych Polaków, czyli około 15% pracowników najemnych. Najliczniej reprezentowani są związkowcy z NSZZ „Solidarność”, którzy stanowią 6% zatrudnionych. O połowę mniejsza grupa udziela się w organizacjach związkowych należących do OPZZ, a jeszcze mniejsza w związkach skupionych w Forum Związków Zawodowych. Względnie duży odsetek związkowców to członkowie małych organizacji niezrzeszonych w centrali, działających w jednym lub kilku zakładach pracy.

Tabela 1

Członkostwo w związkach zawodowych	Deklaracje	
	ogółu badanych	pracowników (N=365)
	w procentach	
Ogółem	7	15
w tym:		
– NSZZ „Solidarność”	3	6
– związki zrzeszone w OPZZ	1	3
– związki skupione w Forum Związków Zawodowych	1	2
– inne związki	2	4

¹ Badanie „Aktualne problemy i wydarzenia” (242) przeprowadzono w dniach 8 – 14 lipca 2010 roku na liczącej 899 osób reprezentatywnej próbie losowej dorosłych mieszkańców Polski.

W grupach społeczno-zawodowych przynależność do związków zawodowych zdecydowanie najczęściej deklarują przedstawiciele średniego personelu i technicy – wśród nich blisko dwie piąte stanowią związkowcy. Ponadto częściej niż inni aktywność związkową wykazują robotnicy wykwalifikowani, kadra kierownicza i specjaliści z wyższym wykształceniem oraz pracownicy administracyjno-biurowi. Przynależność do związków zawodowych jest także uzależniona od formy własności zakładu pracy – własność państwowa sprzyja związkom. Spośród zatrudnionych w instytucjach publicznych i przedsiębiorstwach, których właścicielem jest państwo, około jednej trzeciej stanowią członkowie związków zawodowych. Znacznie mniej deklaracji odnotowaliśmy w zakładach o własności mieszanej – państwowej i prywatnej, natomiast zdecydowanie najmniej związkowców jest w prywatnych zakładach pracy (zob. tabele aneksowe).

Po zmianie ustrojowej wyraźnie zmalała liczba członków związków zawodowych². W latach 1991 – 1995 członkostwo w organizacjach związkowych zmniejszyło się z 19% do 11% ogółu dorosłej ludności Polski. Kolejny spadek liczby związkowców miał miejsce w latach 2000 – 2002 oraz 2006 – 2007. W ciągu ostatnich trzech lat nie nastąpiły większe zmiany – przynależność do organizacji związkowych ustabilizowała się na niskim poziomie.

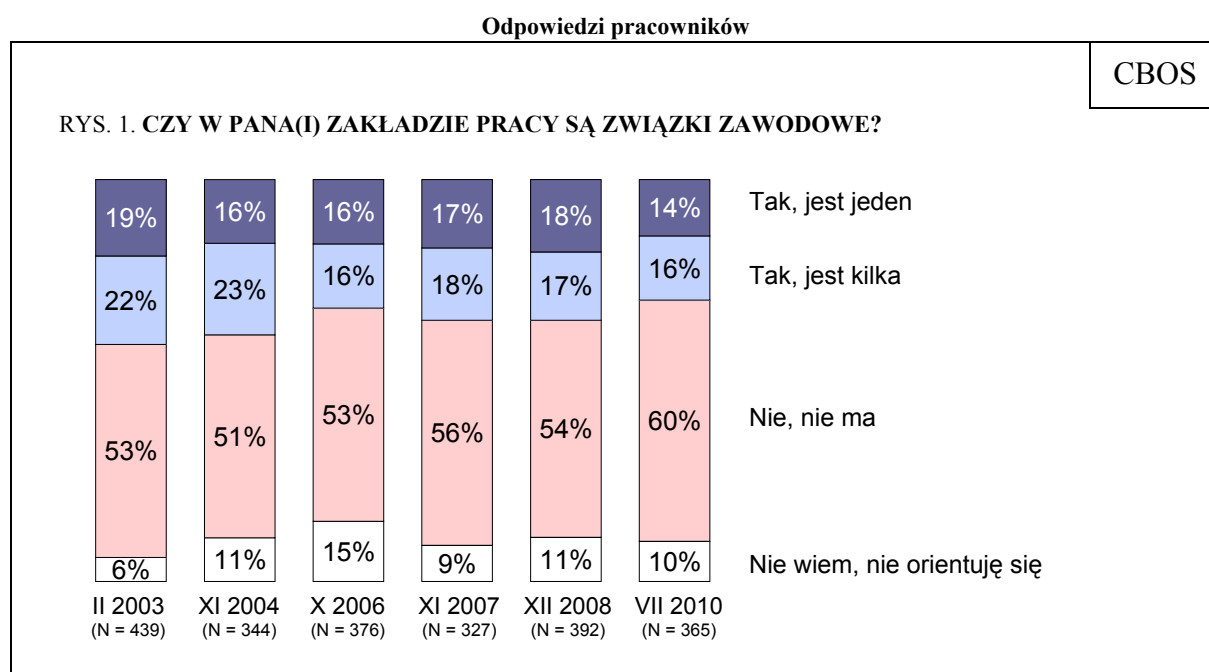
Tabela 2

Deklarowane członkostwo w związkach zawodowych	Wskazania respondentów według terminów badań																
	IV 1991	VI 1992	XII 1993	III 1994	IX 1995	VI 1996	III 1999	V 2000	VII 2001	VII 2002	X 2003	IX 2004	IX 2005	II 2006	XI 2007	XII 2008	VII 2010
	w procentach																
Ogółem	19	16	10	14	11	11	11	9	8	6	8	8	9	7	6	6	7
w tym:																	
– NSZZ „Solidarność”	10	6	5	5	6	5	5	4	3	2	3	3	3	3	2	2	3
– związki zrzeszone w OPZZ	6	6	3	5	3	3	3	3	2	2	2	2	2	1	2	1	1
– związki skupione w Forum Związków Zawodowych	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	1	1	1	1	1
– inne związki	3	4	2	4	2	3	3	2	3	2	2	2	3	2	2	2	2

² Zob. komunikat CBOS „Członkostwo w związkach zawodowych. Naruszenia praw pracowniczych i «szara strefa» w zatrudnieniu”, styczeń 2009 (oprac. M. Wenzel).

ZWIĄZKI ZAWODOWE W PRZEDSIĘBIORSTWACH

Blisko jedna trzecia zatrudnionych (30%) pracuje w przedsiębiorstwach, w których działają związki zawodowe, z czego około połowy ma w zakładzie kilka związków. Większość pracowników (60%) pracuje jednak w zakładach, w których nie ma związków. W ostatnich siedmiu latach zmalał odsetek osób zatrudnionych w przedsiębiorstwach, w których działają organizacje zakładowe.

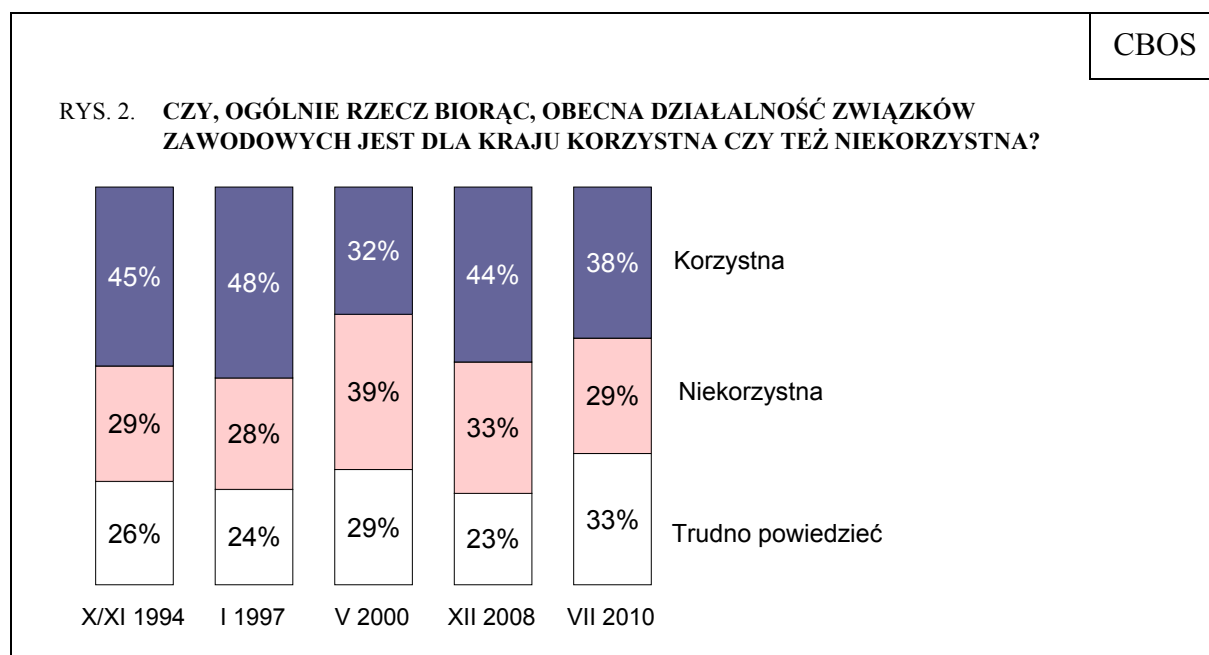
Skuteczność działania związków zawodowych na poziomie przedsiębiorstwa nie jest zbyt duża. Najczęściej podzielana jest opinia, że związki się starają, ale niewiele im wychodzi (44% wskazań). Dokładnie jedna trzecia pracowników zakładów, w których są organizacje związkowe (33%), nie dostrzega żadnych efektów ich działalności. Co siódmy zaś (14%) twierdzi, że są one efektywne, a załoga wiele im zawdzięcza.

Tabela 3

Jak Pan(i) ocenia działalność związków zawodowych w Pana(i) przedsiębiorstwie (zakładzie pracy)?	Wskazania pracowników zakładów, w których są związki zawodowe			
	VII 2002 (N = 149)	XI 2007 (N = 126)	XII 2008 (N = 136)	VII 2010 (N = 107)
w procentach				
Są efektywne, załoga wiele im zawdzięcza	14	18	14	14
Starają się, lecz niewiele im się udaje	44	43	46	44
Nie widać efektów ich działalności	37	32	32	33
Trudno powiedzieć	5	7	7	9

ROLA ZWIĄZKÓW ZAWODOWYCH W KRAJU

Ogólnie rzecz biorąc, związki zawodowe traktowane są w Polsce raczej przychylnie. Blisko dwie piąte respondentów (38%) uważa, że obecna działalność organizacji związkowych jest dla kraju korzystna, natomiast ponad jedna czwarta (29%) – że niekorzystna. W porównaniu z poprzednim pomiarem (z 2008 roku) zmniejszyły się odsetki ocen pozytywnych (o 6 punktów) i negatywnych (o 4 punkty), istotnie wzrosła zaś (o 10 punktów procentowych) liczba respondentów niemających sprecyzowanej opinii na ten temat.

Skuteczność związków zawodowych w skali kraju jest, w opinii publicznej, zdecydowanie niska. Jedna czwarta respondentów (26%) sądzi, że działają one efektywnie, natomiast ponad połowa (52%) wyraża przeciwną opinię. Bardzo wysoki jest także odsetek respondentów niepotrafiących zająć jednoznacznego stanowiska w tej kwestii (22%). W stosunku do lat 2002 – 2008, kiedy obserwowaliśmy powolny przyrost odsetka osób przekonanych o skuteczności działań związków zawodowych, pogorszyły się opinie na temat dostrzegalnych pozytywnych efektów ich działań. Są one jednak wyraźnie lepsze niż dziesięć lat temu.

Tabela 4

Czy, Pana(i) zdaniem, związki zawodowe w Polsce bronią interesów pracowniczych na ogół skutecznie czy też nieskutecznie?	Wskazania respondentów według terminów badań						
	III 1999	V 2000	VII 2001	VII 2002	XI 2007	XII 2008	VII 2010
	w procentach						
Zdecydowanie skutecznie	1	1	1	1	1	2	2
Raczej skutecznie	22	14	12	14	23	31	24
Raczej nieskutecznie	40	44	39	39	38	38	39
Zdecydowanie nieskutecznie	23	22	35	30	12	11	13
Trudno powiedzieć	14	19	13	15	26	18	22

Istotnie lepsze opinie na temat skuteczności działań organizacji związkowych mają, co zrozumiałe, osoby najbardziej zainteresowane – członkowie związków zawodowych. Przekonanie, że związki na ogół skutecznie bronią interesów pracowniczych, wyraża dwie piąte związkowców (40% wobec 30% ogółu pracowników najemnych).

Tabela 5

Czy, Pana(i) zdaniem, związki zawodowe w Polsce bronią interesów pracowniczych na ogół skutecznie czy też nieskutecznie?	Wskazania		
	ogółu badanych	ogółu pracowników	członków związków zawodowych
	w procentach		
Skutecznie	26	30	40
Nieskutecznie	52	54	57
Trudno powiedzieć	22	16	3

Polacy przeważnie chcieliby zwiększenia roli związków zawodowych w rządzeniu krajem. Obecnie blisko połowa dorosłych (49%) jest zdania, że związki mają zbyt mały wpływ na decyzje władz w naszym kraju. Mniej więcej co siódmy respondent (15%) sądzi, że jest on odpowiedni, a co ósmy (12%) uznaje rolę związków za zbyt dużą. W latach 2002 – 2008 systematycznie malał odsetek osób oczekujących zwiększenia roli organizacji związkowych. Obecnie liczba wskazań powróciła do poziomu z roku 2007, ale może to być jedynie odstępstwo od zaobserwowanej tendencji.

Tabela 6

Czy, Pana(i) zdaniem, związki zawodowe mają obecnie zbyt duży, wystarczający czy też zbyt mały wpływ na decyzje władz w naszym kraju?	Wskazania respondentów według terminów badań									
	VI 1993	XII 1993	III 1999	XII 1999	V 2000	VII 2001	VII 2002	XI 2007	XII 2008	VII 2010
	w procentach									
Zbyt duży	15	9	21	20	13	10	12	7	16	12
Taki, jaki powinny mieć	17	20	14	19	13	8	10	17	22	15
Zbyt mały	56	42	49	42	52	65	59	49	44	49
Trudno powiedzieć	12	19	16	20	22	17	19	27	18	24

Przynależność do związków zawodowych wpływa na wzrost oczekiwań co do ich roli w kraju. Blisko trzy czwarte członków związków (73%) i ponad połowa ogółu pracowników (54%) sądzi, że związki zawodowe mają obecnie zbyt mały wpływ na decyzje polskich władz.

Tabela 7

Czy, Pana(i) zdaniem, związki zawodowe mają obecnie zbyt duży, wystarczający czy też zbyt mały wpływ na decyzje władz w naszym kraju?	Wskazania		
	ogółu badanych	ogółu pracowników	członków związków zawodowych
	w procentach		
Zbyt duży	12	15	7
Taki, jaki powinny mieć	15	15	17
Zbyt mały	49	54	73
Trudno powiedzieć	24	16	3

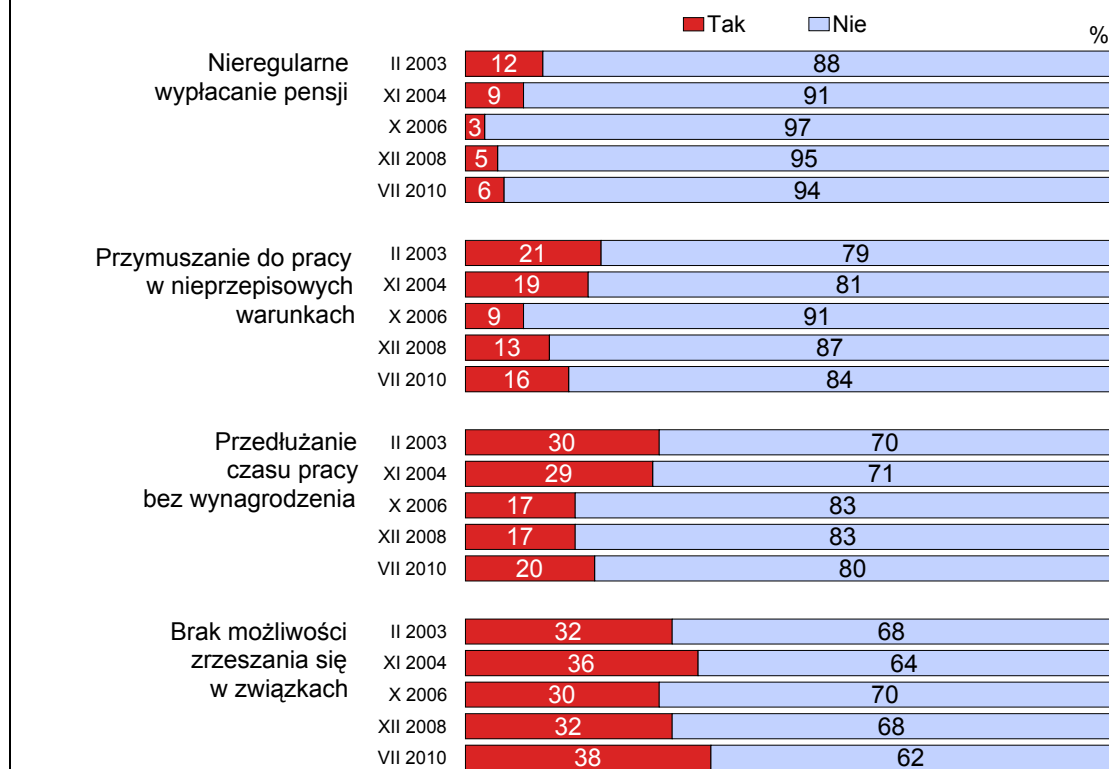
PRZESTRZEGANIE PRAW PRACOWNICZYCH

Zdecydowana większość pracowników deklaruje, że w ich zakładach pracy podstawowe prawa pracownicze nie są naruszane. Jedna piąta zaś (20%) twierdzi, że zmuszona jest pracować bez właściwego wynagrodzenia dłużej, niż to określono w umowie. Mniej liczna grupa (16%) musi pracować w nieprzepisowych warunkach. Niepłacenie lub nieregularne płacenie za wykonywaną pracę dotyka co siedemnastego pracownika (6%). Najczęściej łamane jest pracownicze prawo do zakładania związków zawodowych lub zrzeszania się w już istniejących – niemal dwie piąte pracowników (38%) twierdzi, że w ich zakładach pracy nie ma takiej możliwości.

W ciągu ostatnich czterech lat zarysowuje się tendencja do pewnego nasilania się zjawiska łamania praw pracowniczych w zakładach pracy. Największe zmiany notujemy w zakresie braku możliwości artykulacji interesów grupowych poprzez uczestnictwo w działalności związkowej.

RYS. 3. NARUSZENIA PRAW PRACOWNICZYCH*

* W procentowaniu uwzględniono jedynie tych pracowników, którzy udzielili jednoznacznej odpowiedzi na pytanie

W przedsiębiorstwach, w których działają związki zawodowe, naruszenia praw pracowniczych zdarzają się rzadziej niż w pozostałych zakładach. Ponadto z deklaracji badanych wynika, że w firmach, w których nie ma związków zawodowych, w większości przypadków ich powstanie jest niemożliwe.

Tabela 8

Naruszenia praw pracowniczych	Wskazania pracujących w zakładach, w których	
	działają związki zawodowe	nie ma związków zawodowych
	w procentach	
Nieregularne wypłacanie pensji	2	9
Brak możliwości zrzeszania się w związkach	7	57
Przymuszanie do pracy w nieprzepisowych warunkach	13	16
Przedłużanie czasu pracy bez wynagrodzenia	16	23

W ostatnich czterech latach w zasadzie nie zmieniły się deklaracje dotyczące członkostwa w związkach zawodowych. Obecnie do organizacji pracowniczych należy mniej więcej co siódmy pracownik najemny. W rezultacie poziom uzwiązkowienia w Polsce jest jednym z najniższych w Europie. Ponadto około jednej trzeciej ogółu zatrudnionych twierdzi, że w ich zakładach pracy są związki zawodowe, jednak ich działalność najczęściej jest mało efektywna lub nawet niedostrzegalna dla pracowników.

Generalnie, działalność związków zawodowych w skali kraju oceniana jest raczej pozytywnie, choć respondenci pytani o ich efektywność w większości twierdzą, że związki niezbyt skutecznie bronią interesów pracowniczych. Mimo to Polacy przeważnie chcieliby zwiększenia roli związków zawodowych w rządzeniu krajem.

Wprawdzie zdecydowana większość pracowników nie doświadcza naruszania praw pracowniczych, jednak w ciągu ostatnich czterech lat nieznacznie pogorszyła się sytuacja w zakresie przestrzegania ich praw w zakładach pracy. Największe ograniczenia dotyczą braku możliwości artykulacji interesów grupowych poprzez uczestnictwo w działalności zakładowej. Najbardziej pracownicy wskazują na problemy z nieregularnym wypłacaniem wynagrodzenia za wykonywaną pracę.

Opracowała
Katarzyna WĄDOŁOWSKA

A N E K S

Tabela 1

		Czy należy Pan(i) do związku zawodowego?		Liczba osób
		Tak	Nie	
		%	%	
Ogółem		7	93	899
Płeć	Mężczyźni	9	91	427
	Kobiety	4	96	472
Wiek	18-24 lata	1	99	121
	25-34	9	91	164
	35-44	10	90	137
	45-54	12	88	162
	55-64	7	93	149
	65 lat i więcej	0	100	167
Miejsce zamieszkania	Wieś	5	95	345
	Miasto do 20 tys.	8	92	118
	20-100 tys.	6	94	169
	101-500 tys.	8	92	145
	501 tys. i więcej mieszk.	8	92	120
Wykształcenie	Podstawowe	2	98	228
	Zasadnicze zawodowe	7	93	229
	Średnie	7	93	306
	Wyższe	11	89	136
Grupa społ.-zaw. pracujący	Kadra kier., spec. z wyższym wyksz.	14	86	65
	Średni personel, technicy	37	63	29
	Pracownicy adm.-biurowi	14	86	60
	Pracownicy usług	2	98	68
	Robotnicy wykwalifikowani	19	81	108
	Robotnicy niewykwalifik.	11	89	50
	Rolnicy		100	48
Pracujący na własny rach.		100	36	
Bierni zawodowo	Renciści		100	62
	Emeryci	2	98	202
	Uczniowie i studenci		100	70
	Bezrobotni		100	50
	Gospodynie domowe i inni		100	51
Pracuje w:	inst. państw., publicznej	35	65	127
	spółce właścicieli prywatnych i państwa	10	90	85
	sekt. pryw. poza rolnict.	1	99	195
	prywatnym gosp. rolnym		100	48
Dochody na jedną osobę	Do 500 zł	4	96	144
	501-750	5	95	127
	751-1000	7	93	169
	1001-1500	7	93	150
	Powyżej 1500 zł	12	88	131
Ocena własnych war. mater.	Złe	4	96	133
	Średnie	7	93	412
	Dobre	7	93	354
Udział w prakt. religijnych	Kilka razy w tygodniu	4	96	39
	Raz w tygodniu	7	93	414
	1-2 razy w miesiącu	7	93	133
	Kilka razy w roku	8	92	204
	W ogóle nie uczestniczy	4	96	108
Poglądy polityczne	Lewica	10	90	164
	Centrum	7	93	296
	Prawica	6	94	269
	Trudno powiedzieć	4	96	170